

Akynçylar otrýady

Category: Kitapcy,Taryhy makalalar,Taryhy şahslar
написано kitapcy | 23 января, 2025

Akynçylar otrýady OSMANLYLARYŇ ZARBA URUJY GÜÝJI

► AKYNÇYLAR OTRÝADY

Oşmanly türkmen döwletiniň zarba urujy güýjünü emele getiren akynçylar otrýady döwletiň ilki gurlan wagtynda orta çykypdyr we XVII asyryň başlaryna aktiw hereketde bolupdyr. Ilkinji akynçylara döwletiň düybüni tutuwy Osman Gazynyň döwründe duş gelmek mümkün. Täze ýerleriň eýelenmeginde akynçylaryň hyzmaty uly bolupdyr. Hususanam, Köse Mihal we onuň ogullary akynçylaryň başyny başlap, Oşmanly döwletiniň berkemegi üçin söz bilen baha bererden beýik işleri bitiripdirler.

Ewrenos begiň ýolbaşçylygynda özbaşdak güýcli gurama öwrülen akynçylara gönüden-göni patyşanyň tabynlygynda hereket edipdir. Akynçylaryň eden işine patyşadan başga hiç kim goşulyp bilmändir.

Akynçylaryň serdaryna **Aknyçy beg** diýlipdir. Akynçylar öz aralarynda **dalgylyç, pidayıy, azap, däli, serdengeçdi, başlı we meýletinçi** ýaly atlara bölünipdir. Aknyçy begleriniň sözi kanun bilen deň hasaplanypdyr, oňa garşıy gitmek barada pikirem edilmändir. Aknyçy begi patyşadan başgasynyň buýrugyny diňlemändir.

Hemiše diýen ýaly araçäk zonalarda oturan bu esgerler oşmanly goşunynyň awangard güýji bolupdyr. Olar wagtal-wagtal araçäkden aşyp, goňşy ýurtlara alamançylyk edipdirler. Akynçylar gören-eşiden zatlaryny hökümdara habar bermäge borçly bolup, kontrazwedka gullugynyň ýerini tutupdyr.

Akynçylar hemiše ýaş we bilegi güýcli türkmen ýigitleriniň arasyndan saýlanyp alynypdyr. Akynçylar otrýadyna başga milletden bolanylary almandyrlar. Şeýle-de akynçylaryň hataryna girmek üçin käbir synaglardan geçmeli bolupdyr. Aknyçy bolasy gelýänler sözi geçginli ynamdar adamy özüne kepil görkezmäge borçly bolupduyr. Eger akynçynyň oglы bolsaň kepilliksiz

akynçy bolup bilyän ekeniň.

Akyncylar elmydama diýen ýaly kellelerini eteklerine salyp ýaşapdyrlar, gözlerini açyp görenleri uruş bolupdyr, gylçlary bilinde, at üstünde ýatyp, at üstünde turupdyrlar. Olar döwletden hiç hili aýlyk almandyrlar, duşmandan edinen oljalar bilen günlerini dolapdyrlar. Imisalalyk döwründe-de güzeranlaryny aýlamak üçin ekin-dikindir maldarçylyk bilen meşgullanypdyrlar.

■ Akyncylaryň borçlary we akyn ediş usullary

Akyncylaryň esasy işi serhet ýakalaryny goramak we maglumat toplamak bolupdyr. Olar haýsydyr bir duşmanyň herekete geçendigi barada habar eşdilen badyna merkeze çapar ýollapdyrlar. Şeýle-de garşıdaş ýurtlara yzygiderli akyn operasiýalaryny gurnap, duşmany tapdan düşüripdirler. Yöne bu akynlar başly-barat gurnalmandyr, kesgitlenen düzgünlere laýyklykda amala aşyrylypdyr. Şonuň üçin akyncylary alamançy ýa-da basmaçy hökmünde häsiýetlendirmek nädogry bolar. Sebäbi akyncylar diňe olja edinmegi maksat edinip ýaşamandyrlar.

Hakyky uly akynlar Akynçy begiň ýolbaşçylygynda amala aşyrylypdyr. Mundan daşgaryn akynlar diňe maglumat toplamak maksady bilen gurnalypdyr. Akyncylar edinen oljalarynyň başden bir bölegini Osmanly hazynasyna, ýagny Stambula ugradypdyrlar.

■ İň meşhur akynçy begleri

Akynçy begleriniň we akyncylaryň rowaýata öwrülip giden gyzykly başdan geçirilmeleri birnäçe asyrlap dilden-dile geçip gelipdir. Akyncylaryň elmydama at üstünde gezmegi, şirin janlaryny orta goýup ýaşamagy, olaryň adynyň elmydama minnetdarlyk bilen ýatlanmagyna getiripdir. Osmanly türkmen döwletiniň häzirki mirasçylary bolan türkiýelileriň gözünde häli-hazırılerem orny uludyr. Türk kinomatografiýasy akyncylaryň gahrymançylyklary barada ençeme teleseriallary we çeper kinofilmleri surata düşürdiler, häzirem düşürmäge dowam edýärler. Häzir hernäçe dişimiziň suwuny sorup arzuw etsegem, gelejekde biziň türkmen kinomatografiýaçylarymyzyňam şeýle

tutumly işleri etjekdiklerine tüýs ýüregimiz bilen ynanasymyz gelýär. Çünkü, biz muny merdana ata-babalarymyzyň eziz ruhunyň öñündäki perzentlik borjumyzy haklamak üçin etmäge borçludyrys.

Käbir akynçy begleri gazanan ýeňişleri arkaly ýatdan çykmajak halk gahrymanlaryna öwrülipdir. Şolaryň biri-de Malkoçoglydyr. Malkoçoglylar maşgalasyndan çykan birnäçe meşhur taryhy şahslar akynçy beginiň wezipesinde oturmagy başaryypdyr. Hususanam, Malkoçogly Baly beginiň ady köpümize tanyşdyr. «Ajaýyp asyr» teleserialynda Malkoçogly Baly beginiň obrazyny häzir «Gurulyş. Osman» teleserialynda Osman Gazynyň rolunda oýnaýan Burak Özciwit janlandyrypdy.

Malkoçogullaryndan soň iň tanalýan akynçy maşgalalary Mihalogullary, Ewrenosogullary we Turhanogullarydyr. Akynçylyk atadan oglı geçip, miras ýaly dowam etdirilipdir.

■ **Akynçylaryň döwri nädip soňlandy?**

Akynçylar XVII asyryň başlaryna çenli goşunyň hatarynda aktiw hereket edipdirler. Yöne şondan soň olaryň sany azalyp başlapdyr, netijede akynçylar ikinji derejeli işlerde ulyalyp başlanypdyr. 1595-nji ýylda bir köpriniň weýran edilmegi akynçylaryň gözden düşmegine sebäp bolýar. Atlary resmi dolanşykda 1826-njy ýyla çenli dowam edenem bolsa, akynçy otrýadlary has ir ýatyrylypdyr.

Bu otrýadlar Osmanly döwletiniň gurulmagunda we kuwwatly imperiya öwrülmeginde uly rol oýnapdyr. Osman Gazynyň döwründe döwletiň ymykly goşuny düzülip ýetişmändigi üçin ähli harby operasiýalaryň başyny akynçylar çekipdir.

■ **Akynçylaryň iň soňky operasiýasy**

Akynçylaryň ady we akynçy ruhy olaryň üç ýüz ýyllyk şöhratly taryhyndan soňam doly ýitip gitmändigini ýakyn taryhymyzda ýüze çykdy diýsek nädogry bolmaz.

Türkiýäniň Azat-edijilik urşunda Ybraýym Edhem beg öz otrýadlaryna «akynçy wzwodlary» («Akıncı Müfrezeleri») diýip at goýdy. Bu wzwodlar Günbatar Anadolyda geçiren akyn

operasiýalary arkaly birmahalky akynçy ruhuny janlandyrdylar we doganlyk türk halkyna ruhy taýdan tekge bolup, azatlygyň alawyny asmana galdyrdylar. Olaryň janlandyran ruhy şol wagt garaşsyzlyk baýdagyny pasyrdatdy. Edil şol galagoply ýyllarda Türkmenistanda-da sowet taryhçylary we ýazyjylary tarapyndan basmaçylar diýip at berilen watançy hereketiň ruhunda birwagtky merdana türkmen akıncylarynyň ruhy janlanypdy diýsek, hiç bir babatda öte geçmesek gerek. Bu gün biz akynçy ruhuny nesillerimiziň ruhunda gaýtadan janlandyryp, ýurdumyzy görüner-görünmez belalardan döş gerip goramaga borçludyrys.

Internet maglumatlary esasynda taýýarlandy.

@ Kitapçylar. Taryhy makalalar